

Základy vyhledávání v elektronických informačních zdrojích

Martina Machátová

Poslední aktualizace: 17. března 2025

Příprava řešerše

- Analyzovat téma písemné práce. Stanovit dílčí a příbuzná témata.
- Ujasnit si, co chci a nechci najít.
- **Vytvořit soupis hledaných výrazů.**
- Najít vztahy mezi těmito výrazy (booleovské operátory, závorky).
- Vytvořit logickou strukturu.
- Výběr zdrojů – hledat v různých zdrojích.
- Přizpůsobit zadání dotazu řešeršním možnostem dané databáze.
- Systematičnost.
- Respektovat licenční podmínky k danému elektronickému zdroji, pozor na omezení počtu stahovaných záznamů.

Při přípravě rešerše pozor!

- Základ: sestavit **seznam slov, která zadáváme do vyhledávacích masek.**
- Odborná terminologie, cizojazyčné výrazy.
- Výrazy nadřazené, podřazené a příbuzné.
- **Synonyma**, homonyma.

- Pravopis, např. *president, prezident*
- Angličtina:
 - rozdílný pravopis v britské a americké angličtině, např. *colour x color, tire x tyre*,
 - spojovníky, např. *pre-hospital, prehospital*.
- Transkripce a transliterace zejména jmen, např. *Čechov – Tschechow, Jurij – Yury, Iurii, Marx – Marks, Gor'kij – Gorkij, Gorky, Gorki, Gorbačev – Gorbačov, Gorbachev.*

Vyhledávání v elektronických informačních zdrojích

Praktické rady

- Prostudovat **helpy a nápovědy**, pozor na nastavení daného systému.
- Používat
 - pokročilé vyhledávací masky,
 - tezaury a další **řízené slovníky** klíčových slov a předmětových hesel,
 - booleovské operátory, závorky,
 - znaky pro rozšíření.

Všímejte si v nalezených záznamech:

- slov v názvech dokumentů,
- slov v abstraktech/anotacích,
- klíčových slov,
- předmětových hesel.

Booleovské/logické operátory

- Vyjadřují vztah mezi vyhledávanými pojmy: AND, OR, NOT.
- Pozor na nastavení databáze.
- U většiny databází mezera mezi hledanými výrazy znamená operátor AND.

Nemusí to však platit pro všechny elektronické zdroje.

V některých databázích vyjadřuje mezera operátor OR, nebo frázi (pevné slovní spojení).

Booleovské/logické operátory

- **Při hledání ve zdrojích, u nichž není k dispozici nápověda, je zpravidla dobré psát operátory (včetně operátoru AND) a psát je velkými písmeny.**
- Jestliže vyhledávací maska obsahuje tlačítka (např. s operátory, závorkami či náhradními znaky), zpravidla se vyplatí upřednostnit tato tlačítka před vypisováním příslušných operátorů, závorek či náhradních znaků.

AND /a zároveň/

- Zúžení dotazu, současný výskyt všech uvedených termínů.
- Systém vyhledá jen ty dokumenty, v nichž se vyskytují obě slova současně.
- *Příklady:*

hotelnictví AND management

Jsou vyhledány všechny dokumenty, v nichž se objevují slova „hotelnictví“ a „management“ současně. Na pořadí slov nezáleží.

ošetřovatelství AND chirurgie

rozhledny AND Krkonoše

vily AND Praha

OR /nebo/

Rozšíření dotazu.

- Systém vyhledá všechny dokumenty, ve kterých se vyskytuje alespoň jedno ze dvou uvedených slov. Často používáno např. u synonym.

- *Příklad: **zámky OR hrady OR tvrze***

Systém nalezne dokumenty, v nichž se vyskytuje buď slovo „zámky“, nebo slovo „hrady“ nebo výraz „tvrze“.

- Další příklady:

colour OR color, diabetes OR cukrovka, center OR centre, tire OR tyre, porodnictví OR gynekologie, přehrady OR rybníky, presidenti OR prezidenti, pevnosti OR tvrze OR opevnění, dentální OR zubní.

NOT /ne, bez/

Odstranění nežádoucích dokumentů.

System vyhledá všechny dokumenty, ve kterých se vyskytuje první slovo, ale nikoliv slovo druhé.

Pozor! 4 možnosti zadání operátoru:

Golf NOT sport

Golf AND NOT sport

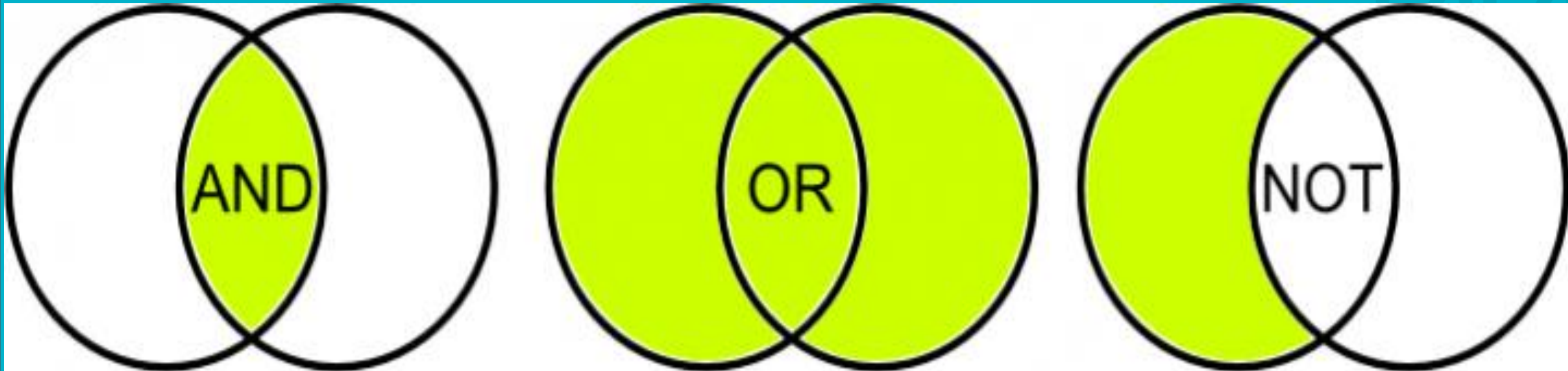
Golf ANDNOT sport

Golf -sport

Ve všech případech jsou vyhledány dokumenty, v nichž je obsaženo slovo „golf“, ale nejsou vyhledány dokumenty, v nichž je obsaženo slovo „sport“.

Booleovské operátory

Grafické znázornění

Distanční/vzdálenostní/proximitní operátory

Specifikují vzdálenost a posloupnost mezi vyhledávacími výrazy. Hledaná slova se vyskytují v těsném sousedství nebo vedle sebe.

- “ “ (fráze).

Příklad dotazu: "pedagogická psychologie"

System hledá zadané slovní spojení. Zpravidla nenajde jiné slovní tvary, např. spojení „pedagogickou psychologii“.

- NEAR (nezáleží na pořadí slov)
- WITHIN, W (záleží na pořadí slov).
- ADJACENT, ADJ (výrazy vedle sebe bez ohledu na pořadí).
- FOLLOWED BY (přesné pořadí).

Distanční/vzdálenostní/proximitní operátory – příklady použití

- "Rais vlastenci" ~3
- taxi W/5 drivers,
- taxi W5 drivers,
- taxi W(5) drivers,
- taxi WITHIN5 drivers,
- VAT N5 reform,
- VAT NEAR5 reform,
- česká %3 republika,
- česká !3 republika

Zástupné znaky

(rozšíření, truncation, wildcards)

Používáme pro nalezení **různých tvarů daného slova** a odlišných forem pravopisu.

*Příklad: marketing**

Systém vyhledá např. tyto výrazy: marketing, marketingu, marketingem, marketingový, marketingová, marketingové, marketingovým.

Náhrada za 0 – 1 znak,

právě 1 znak,

neomezený počet znaků.

Pravostranné a levostranné rozšíření, náhrada znaků uvnitř slova (náhrada znaku na začátku, konci a uvnitř slova).

Individuální nastavení každého systému.

**, ?, %, _, \$, #*

Příklady: most, pre_ident**

Kombinované dotazy

Příklady

- ošetřovatel* AND (gynekolog* OR porod*)
- "počítačem podporovaná výuka" AND matemat*
- "umělá inteligence" AND (práv* OR legislat*)
- (záme* OR zámek* OR tvrz* OR hrad*) AND průvodc*
- (rozhledn* OR vyhlíd*) AND průvodc*
- krajinomalb* OR (krajin* AND malíř*)
- muze* AND (vzděláv* OR výchov* OR eduka* OR pedagog*)

Instruktažní pomůcky

Booleovské operátory:

https://www.youtube.com/watch?v=J_Z2fjRJIfA

<http://iva.k.utb.cz/lekce/resersni-dotazy-a-operatory/>

Znaky pro rozšíření:

<https://www.youtube.com/watch?v=nBTlwc9Ha1w>

Cvičení 1

Hledáme literaturu o nemocích psů či koček.
Které zadání dotazu je správné?

- a) (kočky AND psi) AND nemoc*
- b) (kočky OR psi) NOT nemoc*
- c) (kočky OR psi) AND nemoc*

Cvičení 2

Hledám literaturu o pěstování rajčat nebo paprik.
Které zadání dotazu je správné?

- a) (rajčat* OR paprik*) AND pěstov*
- b) rajčat* AND paprik* AND pěstov*
- c) rajčat* OR paprik* OR pěstov*

Cvičení 3

Potřebuji najít literaturu o historii Palestiny či o dějinách Izraele. Které zadání dotazu je správné?

- a) (izrael* AND palestin*) AND (dějin* AND histor*)
- b) (izrael* OR palestin*) AND (dějin* OR histor*)
- c) (izrael* OR palestin*) AND (dějin* NOT histor*)

Výsledky ke cvičením

1 c

2 a

3 b

Hodnocení informačních zdrojů

Při studiu informačních zdrojů pro odbornou práci, a to zejména z volného Internetu, je nutné zvážit vhodnost daného zdroje.

Zejména posuzujte tyto faktory:

- odbornost autora a jeho postoje,
- aktuálnost informací, doba publikování,
- komu informace určeny,
- účel vzniku zdroje,
- jak a kde získány informace uvedené ve zdroji,
- kde byly informace publikovány.

Doporučená literatura

COVILI, Jared. *Going google: powerful tools for 21st century learning*. 2nd ed. Thousand Oaks: Corwin, 2017. ISBN 978-1-5063-2528-6.

ČERNÝ, Michal. *Hodnocení informací*. Online. In: Metodický portál RVP.cz. Praha: Národní pedagogický institut České republiky, 21. 12. 2020. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/22721/hodnoceni-informaci.html>. [cit. 2025-02-20].

FABIÁN, Ondřej. *Elektronické informační zdroje* Online, PDF. Zlín, 2012. Dostupné z: <https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/23/37/07/elektronicke-informacni-zdroje.pdf>. [cit. 2024-09-14].

KUŽELÍKOVÁ, Lucie, NEKUDA, Jaroslav a POLÁČEK, Jiří. *Sociálně-ekonomické informace a práce s nimi*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-4577-4.

PAPÍK, Richard. *Rešeršní strategie a informační systémy pro vědu a výzkum*. Online, PDF. Verze 1.0. Praha: Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, 2011. Dostupné z: https://sites.ff.cuni.cz/uisk/wp-content/uploads/sites/62/2016/01/Re%C5%A1er%C5%A1n%C3%AD-strategie-a-informa%C4%8Dn%C3%AD-syst%C3%A9my-pro-v%C4%9Bdu-a-v%C3%BDzkum_Pap%C3%ADk.pdf. [cit. 2024-11-14].

PAPÍK, Richard. *Strategie vyhledávání informací a elektronické informační zdroje*. Brno: Tribun EU, 2011. ISBN 987-80-7399-338-2.

VYMĚTAL, Jan. *Informační zdroje v odborné literatuře*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2010. ISBN 978-80-7357-520-5.

Kontakt

Martina Machátová

Moravská zemská knihovna v Brně

Tel.: 541 646 170

E-mail: Martina.Machatova@mzk.cz